

ناپایداری اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان

• مریم طهماسبی، دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی ورامین.

MaryamTahmasbi1359@yahoo.com

Rezaei@shirazu.ac.ir

• کورش رضایی مقدم، استادیار بخش ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز

چکیده

و مشکلات عدیده‌ای نظیر ضعف در مدیریت و برنامه‌ریزی، عدم وجود قوانین صریح، کمبود اعتبارات مالی، کافی نبودن پرسنل آموزش دیده و متخصص و عدم مشارکت محلی مواجه است. یافته‌ها همچنین نشان‌دهنده روند ناپایداری و تخریب اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان می‌باشد. در پایان مقاله، پیشنهاداتی برای حرکت در جهت توسعه پایدار اکوتوریسم استان ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: توریسم روستایی، اکوتوریسم، توسعه پایدار، توریسم پایدار، خوزستان

بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاستگذاران از توریسم به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. این صنعت بخش عظیمی از درآمدهای ملی بسیاری کشورهای جهان سوم را به خود اختصاص می‌دهد. مدیریت اکوتوریسم در ایران یک عنصر حیاتی برای رشد و توسعه جامعه است. ایران با تنوع آب و هوایی، گونه‌های گیاهی و حیات وحش منحصر به فرد می‌تواند جایگاه ممتازی در میان کشورهای جهان کسب نماید. استان خوزستان نیز با دارا بودن عرصه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا توانایی جذب گردشگران داخلی و خارجی را دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که این صنعت در خوزستان به دلیل عدم توجه کافی با مسائل

مقدمه

هم‌اکنون قریب نیمی از جمعیت جهان در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. علی‌رغم روند رو به رشد مهاجرت‌ها از مناطق روستایی به شهرها و گسترش شهرنشینی، پیش‌بینی‌های سازمان ملل نشان می‌دهد که حتی در سال ۲۰۲۵ میلادی هنوز بیش از ۳۷٪ جمعیت دنیا در روستاها زندگی خواهند کرد [۱]. جمعیتی که بخصوص پس از صنعتی شدن جوامع بیشترین استهلاك را به نفع جمعیت شهرنشین متحمل شده و همواره از حداقل امکانات زیستی و رفاهی برخوردار بوده است. آمار نشان می‌دهد که در همه کشورهای جهان درصد جمعیت زیرخط فقر روستاها بیشتر از مناطق شهری است که حاکی از نابرابری توزیع درآمدها بین نواحی شهری و روستایی در هر کشور است. تفاوت سطح زندگی در مناطق شهری و روستایی در کشورهای توسعه نیافته و در حال رشد فاحش‌تر می‌باشد و ایران نیز به عنوان یکی از کشورهای در حال رشد از این قاعده استثنا نبوده و همواره با مسائل اینچنینی دست و پنجه نرم می‌کند. از سوی دیگر با توجه به رشد بالای جمعیت روستایی و محدودیت منابع طبیعی، فعالیت‌های کشاورزی جوابگوی نیازهای غذایی همه ساکنین مناطق روستایی نبوده لذا فقر، بیکاری، سوءتغذیه، بیماری و بسیاری از مشکلات

دیگر از ویژگی‌های بارز اکثر مناطق روستایی جهان در مقایسه با شهرها شده است که خیل عظیم مهاجران فصلی و دائمی را دسته‌دسته به شهرها کشانیده و موجب بسیاری از تبعات منفی آن گردیده است. یکی از راهکارهایی که برای جلوگیری از این مشکل به نظر می‌رسد حمایت از سرمایه‌گذاری‌های خرد و کلان در مناطق روستایی با توجه به ظرفیت‌های هر منطقه برای ایجاد اشتغال و تأمین درآمد مکفی برای مردم این نواحی است تا آنها نیز ضمن برخورداری از مواهب توسعه، امکانات رفاهی لازم برای ادامه زندگی در زادگاه خویش را به دست آورند. به قول ژولیوس نیرره «عمران و توسعه روستایی یعنی معکوس کردن جریان سنتی ثروت و سرمایه از روستاها به طرف شهرها و قرار دادن ثروت‌ها در کانال‌هایی که منافع آن به جیب کارگران و روستائینان برود، همان‌هایی که ثروت‌های مذکور را با دست‌ها و مغزهای خود تولید کرده‌اند» [۱۰]. در حال حاضر گردشگری و صنعت توریسم یکی از ارکان تجارت جهانی است به نحوی که بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه، از توریسم به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. صنعت توریسم در سال‌های اخیر از رشد چشمگیری در سطح جهان برخوردار شده و نقش

مهمی را در زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمدزایی، همچنین تحریک اقتصاد ملی و بین‌المللی ایفا می‌کند [۱۶].

در نگاهی اجمالی ریشه تاریخی گردشگری را می‌توان در یونانیان باستان پیدا کرد. در آن روزگار ثروتمندان این جوامع به قصد مشاهده فرهنگ‌های مختلف، استراحت و استفاده از آفتاب استوایی به سواحل مدیترانه و خاورمیانه سفر می‌کردند. در خلال قرون وسطی سفرهایی که با اهداف مذهبی و اغلب برای بازدید از اماکن مقدس انجام می‌پذیرفت قسمت اعظم مسافرت‌های مردم را در بر می‌گرفت. پس از انقلاب صنعتی علاقه مردم به گردشگری روز به روز فزونی یافت که معلول عوامل متفاوتی بود [۶]. گسترش و بهبود امنیت راه‌ها، تعاملات اقتصادی - اجتماعی بین کشورها، زبان مشترک، خدمات بانکی جدید نظیر چک‌های مسافرتی و حواله‌های پولی، تسهیلات حمل و نقل جدید همچون اتومبیل، قطار، پیشرفت صنعت عکاسی همراه با تحریک حس ماجراجویی افراد برای دیدن مناطق جذاب و دیدنی و ارتقا سطح آگاهی مردم در زمینه نقش اوقات فراغت در شادابی روح و جسم، همه و همه از مشوق‌های پیشرفت صنعتی نوپا به نام توریسم بودند. رفته‌رفته این مسافرت‌های ساده که اغلب به منظور بازدید از جذابیت‌های مناطق مختلف صورت می‌گرفت تغییر چهره داده و با سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و دولتی ملتها، تبدیل به صنعتی غول پیکر شد، به طوری که هم‌اکنون این صنعت بخش عمده‌ای از درآمدهای اقتصادی بسیاری از کشورها را به خود اختصاص می‌دهد. نگاهی به آمار و ارقام نیز به روشنی مؤید رشد این بخش است آنچنان که صنعت توریسم با نقل و انتقال ۶۱۷ میلیون نفر در سطح بین‌المللی در سال ۱۹۹۷ میلادی، ۴۴۸ بلیون دلار آمریکا درآمد داشته است [۲۵]. در کشور تایلند علی‌رغم بحران اقتصادی سال ۱۹۹۷ در جهان، ۷/۲ میلیون نفر توریست بین‌المللی از این کشور بازدید کرده و درآمدی معادل ۵/۹۹۳ بلیون دلار آمریکا برای اقتصاد این کشور به ارمغان آوردند [۲۴].

صنعت توریسم در ایران با دارا بودن جاذبه‌های منحصر به فرد اکولوژیکی، عرصه‌های طبیعی، تنوع آب و هوایی و غنای فرهنگی می‌تواند کاربرد فراوان داشته باشد و در دهه‌های اخیر نیز تا حدودی مورد توجه واقع شده است که با برنامه‌ریزی صحیح و مناسب و جدیت می‌توان صنعت پررونقی را پایه‌گذاری کرده و بسط و گسترش داد. این امر نقش بزرگی در شکوفایی اقتصادی مناطق روستایی ایفا نموده و ایران را به یکی از قطب‌های گردشگری جهان بدل خواهد کرد.

علی‌رغم ظرفیت بالای درآمدزایی صنعت توریسم و از جمله توریسم روستایی، چنانچه به پایداری همه‌جانبه این صنعت توجهی نگردد، نه تنها صدمات و لطمات جبران‌ناپذیری بر پیکر محیط طبیعی و منابع

خدادادی وارد خواهد آمد بلکه زندگی روستاییان و افراد درگیر در امر توریسم نیز دستخوش مسایل و مشکلاتی خواهد شد. به طور کلی عدم توجه به مسئله پایداری در صنعت توریسم، اثرات مخرب زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در جامعه در پی خواهد داشت، بنابراین ضروریست کلیه فعالیت‌ها در راستای دستیابی به صنعت توریسم پایدار صورت گیرد. توریسم پایدار روستایی در برگرنده فعالیت‌هایی است که جنبه‌های محیطی، اقتصادی و فرهنگی را به طور جامع در بر گرفته و در پرتو آن منابع طبیعی، ساختاری و فرهنگی دوام یافته و حفظ شوند. در هر حال، چنانچه فعالیت‌های توریسم در سطح کلان و توریسم روستایی در سطح خرد همراه با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب بوده و حمایت‌های قانونی و اجرایی لازم از آن به عمل آید نه تنها می‌تواند موجبات حفاظت از اکوسیستم‌های موجود و محیط طبیعی سالم برای زیست را فراهم آورد بلکه به تولید درآمد و ارزآوری نیز منجر خواهد شد.

در مقاله حاضر با بررسی منابع مکتوب کتابخانه‌ای مرتبط با موضوع و همچنین مصاحبه با کارشناسان، ابتدا مفهوم توریسم روستایی و انواع آن با تأکید بر اکوتوریسم روستایی بیان شده، سپس ضمن معرفی برخی جاذبه‌های اکوتوریسم روستایی استان خوزستان، روند تخریب اکوتوریسم روستایی در این استان مورد بحث قرار گرفته و آنگاه پیشنهاداتی برای پایدارسازی اکوتوریسم روستایی عنوان گردیده است.

مفهوم توریسم و توریسم روستایی

واژه جهانگردی یا توریسم دارای قدمتی به پهنای تمدن بشری است که در اعصار مختلف تاریخ، مفهوم و ویژگی‌های آن دچار تغییر و تحولاتی شده است [۴]. طبق تعریف سازمان جهانی توریسم (WTO)، توریسم «فعالیت‌های افرادی که به منظور گذراندن ایام فراغت و انجام کار و سایر اهداف در مدت کمتر از یک سال به مکان‌های خارج از زیستگاه دایمی خود می‌روند را شامل می‌شود» [۱۶]. در چند دهه اخیر صنعت توریسم به عنوان مؤثرترین عامل گسترش ارتباط بین مردم جهان از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است و بی‌تردید در قرن بیست‌ویکم، اولین شاخص اقتصادی هر کشور خواهد بود. این صنعت می‌تواند محرک رشد اقتصادی کشورهایی باشد که به دلیل تک‌محصولی بودن، اقتصاد خموده و آسیب‌پذیری دارند. برخی از کشورهای جهان که به این امر به خوبی واقف گشته‌اند در امر جذب گردشگر و فعال‌سازی بخش توریسم، گوی سبقت را از دیگران ربوده و درآمدهای هنگفتی را به دست آورده‌اند. برای مثال در ایالات متحده، صنعت توریسم در سال ۱۹۸۸ میلادی، ۶ میلیون فرصت شغلی ایجاد کرده است و درآمد این کشور در همان سال از صنعت توریسم به ۳۳۰ میلیارد دلار رسیده است [۳۲].

جدول شماره ۱. تفریحات توریستی در مناطق شهری و روستایی و فعالیت‌های تفریحی مشترک بین آنها [۳۰]

فعالیت‌های مختص توریسم روستایی	فعالیت‌های مشترک	فعالیت‌های مختص توریسم شهری
- پیاده‌روی در طبیعت - کوهنوردی - ماجراجویی در بیابان - کلک‌سواری - سفرهای پیاده در برف - شکار - مطالعات طبیعی - اسکی آماتور	- شنا - ورزش‌های ساحلی محدود - ورزش‌هایی که نیاز به طبیعت محدود دارند مثل گلف - بازدید از اماکن فرهنگی که هم در سطح شهرها و هم در روستاها موجود هستند - حضور در جشنواره‌های فرهنگی - ماهیگیری با قلاب - قایق‌سواری	- بازدید از اماکن شهری و آثار باستانی موجود در شهرها - خرید محصولات تجاری - تفریحات ساحلی و اسکی مدرن در پیست‌های مصنوعی - باغ وحش - توریسم صنعتی (بازدید از کارخانجات و صنایع مدرن) - تماشای مسابقات ورزشی بین‌المللی که نیازمند تأسیسات زیربنایی است

آلودگی ناشی از این وسایل اکوسیستم را تهدید می‌نماید، ایجاد مراکز تحقیقاتی تولید و پرورش گونه‌های جانوری و گیاهی کمیاب که در معرض نابودی می‌باشند، ایجاد مناطق حفاظت شده جهت حراست و حمایت از گونه‌های جانوری و گیاهی نادر امری ضروری است.

انواع توریسم روستایی

توریسم روستایی دارای اشکال متعددی است، با توجه به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های محلی، همچنین اهداف گردشگران، می‌توان توریسم روستایی را به ۵ دسته کلی زیر تقسیم کرد:

۱- آگروتوریسم^۱

تفکر آگروتوریسم در اواخر قرن بیستم پدیدار شد. آگروتوریسم واژه‌ای است که از طریق آن دسته مزارع کشاورزی که با گردشگران دادوستد می‌کردند معرفی گردید [۲۶]. تعاریف زیادی از آگروتوریسم ارائه شده است. یکی از این تعاریف آن را نوعی گردشگری می‌داند که توریست‌ها در انجام کارهای کشاورزی سنتی مشارکت کرده و یا از آن دیدن می‌کنند بدون اینکه به اکوسیستم منطقه لطمه‌ای بزنند [۲۴]. همچنین نوع دیگری از آگروتوریسم که در سطح محدودی رایج می‌باشد سیر و سیاحت گردشگران متخصص در مزارع کشاورزی تخصصی و موضوعی باهدف مشاهده فناوری‌های جدید و پیشرفته در زمینه تولیدات کشاورزی و مقایسه ساده بین مزارع مدرن و محلی است [۲۶].

واژه آگروتوریسم بین توریست‌ها و افراد محلی که با آنها دارای

توریسم روستایی نیز به عنوان بخشی از صنعت عظیم توریسم پدیده جدیدی نیست اما علاقه به مناطق دور از شهرها و نواحی روستایی به عنوان واکنشی به فشارهای عصبی و آشفتگی‌های روبه‌تزايد زندگی در شهرهای صنعتی از دهه ۱۹۷۰ با سرعت زیادی در حال افزایش است، چنانچه امروزه درصد زیادی از تفریحات مردم کشورهای غربی در تفرجگاه‌های روستایی صورت می‌گیرد. چنانچه صنعت توریسم را به دو بخش شهری و روستایی تقسیم کنیم، فعالیت‌ها و تفریحات این دو نوع گردشگری با هم شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند که در جدول شماره ۱ آورده شده است.

با توجه به جدول شماره ۱، تفریحات توریستی در مناطق روستایی ارتباط بسیار زیادی با طبیعت داشته و همگی در محیطی حساس و آسیب‌پذیر صورت می‌گیرند. بی‌شک گردشگرانی که برای گذران اوقات فراغت خود به دامان طبیعت روی می‌آورند تمایل دارند تا با پیاده‌روی و گشت و گذار در محیط‌های بکر و تماشای چشم‌اندازها، قایق‌سواری و اسکی در رودخانه‌های خروشان و شکار، به تخلیه هیجانات خود پرداخته و فارغ از مسایل و مشکلات روزمره زندگی، ساعات به یادماندنی را در مناطق جذاب طبیعی سپری نمایند. ولی نباید از نظر دور داشت که این فعالیت‌های تفریحی در کنار اثرات مثبت بی‌شماری که برای رشد و پیشرفت جوامع روستایی و به طور کلی صنعت توریسم یک کشور می‌تواند دربرداشته باشد در صورت عدم توجه به امر پایداری اکولوژیکی می‌تواند اثرات مخربی مانند از بین رفتن گونه‌های گیاهی بومی یک منطقه، تخریب اکوسیستم، افزایش شکار و تهدید بقای گونه‌های جانوری را در پی داشته باشد. بنابراین کنترل و نظارت بر فعالیت‌های تفریحی نظیر شکار و ماهیگیری، نظارت بر عبور و مرور وسایل نقلیه در مناطق خاصی که

دادوستد هستند به صورت‌های مختلفی تعبیر می‌شود. از نظر توریست‌ها آگروتوریسم به معنای کلیه فعالیت‌های افرادی است که قصد یادگیری و یا اقامت در مزارع کشاورزی را دارند. دسترسی به خدمات رایگان، غذا، محل اقامت مناسب و ارزان قیمت همچنین تجربه مستقیم فعالیت‌های کشاورزی به ویژه در مناطقی که دارای جذابیت‌های خاص طبیعی می‌باشد همگی می‌توانند دستاوردهای خوشایندی برای گردشگران به همراه داشته باشند [۲۶].

آگروتوریسم چه در مناطق روستایی و چه در مناطق شهری بسیار مهم بوده و می‌تواند کارکردهایی چون درآمدزایی، اشتغال، بهره‌برداری از اقامتگاه‌های متروکه، فعال‌سازی مناطق روستایی، حفظ منابع طبیعی و نقش آموزشی خصوصاً برای جوامع شهری داشته باشد. همچنین در حیطه اجتماعی - فرهنگی سبب می‌شود تا مردم ضمن آشنایی با فرهنگ جوامع کوچک روستایی و سبک‌های زندگی سنتی احترام بیشتری برای آنها قائل باشند. به لحاظ اقتصادی نیز آگروتوریسم سبب رونق بازارهای محلی و افزایش توان مالی روستاییان شده و از سوی دیگر منابع درآمدزای اضافی را برای حکومت‌های محلی و کشاورزان فراهم می‌کند.

۲- توریسم طبیعی^۱

این نوع توریسم بخشی از صنعت توریسم پایدار بوده و در مناطق مستعد و جذاب برای گردشگری، طیف وسیعی از فعالیت‌های توریسم روستایی را در برمی‌گیرد و از این طریق تعامل زیبایی بین گردشگران و محیط طبیعی پیرامون آنها برقرار می‌سازد. برخی از این اقدامات عبارتند از: تماشای گونه‌های متنوع پرندگان توسط علاقمندان حیات وحش، پیاده‌روی در جنگل‌های بکر و دست نخورده و غواصی در دریا برای جستجو در دنیای زیر آب [۲۱]. توریسم طبیعی عمدتاً جنبه سرگرمی داشته و ارتباط تنگاتنگی با جاذبه‌های بوم‌شناسی دارد. به همین دلیل باید حداقل اثرات مخرب را بر اکوسیستم داشته باشد [۲۴].

سیاست‌گذاران و برنامه ریزان با تشویق انجمن‌های حامی محیط‌زیست و مجامع توریستی برای همکاری با یکدیگر در جهت دسترسی به اهداف مشترکشان در کنار حفظ منافع اختصاصی هرکدام از این بخش‌ها، می‌توانند نقش مهمی در توسعه این صنعت ایفا نمایند [۲۱]. رهنمودهای زیر می‌تواند الگوی مناسبی برای فعالیت‌های توریسم طبیعی باشد.

• موفقیت توریسم طبیعی در گرو حفاظت و نگهداری از منابع طبیعی می‌باشد. متأسفانه در حال حاضر بسیاری از گردشگاه‌های طبیعی در

معرض خطر نابودی قرار گرفته‌اند که این امر لزوم توجه هر چه بیشتر در صیانت از این منابع را بدیهی می‌سازد.

- توسعه توریسم طبیعی در یک منطقه خاص باید همراه با تدابیری به منظور بهبود وضعیت اقتصادی آن محل باشد که این مسئله بخصوص در مورد ایجاد بازارهای محلی از اهمیت بالایی برخوردار است.
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای گردشگران در خصوص لزوم حفاظت از محیط‌زیست و اهمیت منابع طبیعی بسیار مثمر ثمر خواهد بود.
- توریسم طبیعی به‌عنوان وسیله‌ای برای دستیابی به توسعه روستایی نیازمند مشارکت مردم روستایی و انجمن‌های فعال محلی در مراحل مختلف برنامه‌ریزی و اجرا می‌باشد.
- باید شرایط مناسبی جهت تعامل و ارتباط تنگاتنگ بین دوستداران طبیعت و متولیان توریسم فراهم شود. چه بسا در بسیاری موارد، عدم همکاری و هماهنگی بین این افراد موجبات تخریب منابع طبیعی را فراهم می‌آورد [۲۱].

از جمله فعالیت‌هایی که انجمن‌های حامی محیط‌زیست می‌توانند به عهده بگیرند آموزش گردشگران، مدیران و دست‌اندرکاران تورهاست. امروزه به دلیل اهمیت توریسم طبیعی و نقشی که این صنعت می‌تواند در رشد و توسعه مناطق روستایی ایفا نماید، دولت‌ها را بر آن داشته به برگزاری دوره‌های رسمی در این زمینه اقدام نمایند. این برنامه‌ها با ارائه اطلاعات کاملی در خصوص محیط‌زیست، اقتصاد، سیاست، و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر توسعه و مدیریت توریسم، افراد را قادر می‌سازند در پست‌هایی نظیر مدیریت حفاظت از محیط‌های گردشگری، خبرنگاری منابع طبیعی در آژانس‌های خبری، مدیریت پارک‌های طبیعی و طراحی برنامه‌های تفریحی مشغول انجام وظیفه شوند [۲۰].

۳- توریسم فرهنگی^۱

طی ادوار گذشته توجه به جاذبه‌های فرهنگی همیشه موضوع در خور توجهی برای مسافرت‌ها بوده است خصوصاً از قرن شانزده میلادی این مسافرت‌ها در قالب تورهای زمینی رنگ و بوی تازه‌ای یافت. از قرن بیستم برخی از گردشگران آشنایی با فرهنگ‌های کهن را به‌عنوان هدف اصلی مسافرت‌های خود برگزیدند و به این صورت شکل جدیدی از توریسم را به جهان گردشگری معرفی نمودند [۳۱].

تعاریف گوناگونی از توریسم فرهنگی ارائه شده است که وجه مشترک تمامی آنها با اندکی اغماض، اشاره به فعالیت‌های گردشگرانی دارد که در پی کسب تجربه و آشنایی با هویت و جنبه‌های فرهنگی یک منطقه خاص می‌باشد. توریسم فرهنگی را هر نوع سفر هدایت شده به منظور

1. Cultural – tourism

1. Natural – tourism

کسب آگاهی و تجربه در زمینه‌های مختلف هنری، میراث فرهنگی و شخصیت‌های برجسته یک منطقه خاص می‌دانند [۲۸].

از جمله اقداماتی که برای آشنایی هر چه بیشتر گردشگران با جنبه‌های فرهنگی یک منطقه در خور توجه‌اند می‌توان به مواردی نظیر شرکت در جشنواره‌های هنری، حضور در اعیاد و مراسم سنتی، مشاهده اماکن باستانی و شاهکارهای معماری و بازدید از موزه‌های مختلف فرهنگی اشاره کرد. گستره و عمق فعالیت‌های توریسم فرهنگی لزوم برخورداری این بخش را از برنامه‌ای دقیق و جامع اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. در طراحی چنین برنامه‌ای ضمن تعیین اهداف کلی و آرمانی باید نقش هریک از بخش‌های دولتی و خصوصی در به‌کارگیری بهینه از منابع کاملاً مشخص شده و تمهیدات لازم برای همکاری و تشریک مساعی این بخش‌ها به منظور جلوگیری از فعالیت‌های اتفاقی و موازی اندیشیده شود [۲۸].

در برنامه‌های توریسم فرهنگی توجه به برخی اصول می‌تواند تا حد زیادی موفقیت طرح‌ها را تحت پوشش قرار دهد. شش اصل مهم و اساسی در رابطه با توریسم فرهنگی به شرح زیرند [۲۲]:

- گردشگران داخلی و خارجی بهترین ناقلین و حاملین فرهنگ می‌باشند. لذا با اعمال مدیریتی مناسب می‌توان فرصت‌هایی ایجاد نمود تا گردشگران تجاربی را در ارتباط با فرهنگ یک قوم و یک جامعه کسب نمایند.
- گردشگران با ساکنان محلی و افراد سنتی ارتباطی متقابل دارند، از سویی ممکن است ارزش‌های این دو قشر در برخی موارد با یکدیگر متضاد باشد که در این صورت اعمال مدیریت صحیح می‌تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز مشکل و تنش ایفا نماید.
- برنامه‌های توریسم فرهنگی باید حاوی تجارب ارزنده و نشاط‌آور بوده و رضایت‌خاطر گردشگران را موجب شود.
- میزبانان و بومیان ساکن منطقه باید در برنامه‌های توریسم و حفاظت از منابع محلی سهیم بوده و در کلیه مراحل، مشارکت فعال داشته باشند.
- فعالیت‌های توریستی و حفاظت از منابع طبیعی علاوه بر کوشش برای جذب گردشگران به مناطق خاص باید درصدد ایجاد درآمد برای ساکنین محلی نیز باشد.
- کلیه برنامه‌های صنعت توریسم باید متضمن حمایت و صیانت از هویت فرهنگی و تاریخی جوامع باشد.

۴- توریسم دهکده^۱

در این نوع از توریسم، گردشگران در زندگی مردم روستایی سهیم می‌شوند به طوری که دهکده‌های روستایی منافع اقتصادی زیادی از فعالیت‌های این گردشگران به دست می‌آورند [۲۷].

1. Village – based tourism

به‌عبارتی توریسم دهکده توریسمی است که در آن گردشگران با خانوارهای ساکن در دهکده زندگی نموده و در فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی روستا مشارکت می‌نمایند» [۲]. با زندگی و اسکان گردشگران در محیط روستا منافع دوجانبه‌ای عاید روستاییان میزبان و گردشگران می‌گردد، از یکسو امکان کسب تجارب جدید و زندگی آرام در دامن طبیعت و در میان مردمی با انگاره‌ها و ارزش‌های سنتی برای گردشگران فراهم می‌شود و از سوی دیگر مردم محلی ضمن کسب درآمد و بهبود وضع زندگی خود مطالب جدیدی از گردشگران فرامی‌گیرند. البته این تعامل و ارتباط دوطرفه در پاره‌ای موارد می‌تواند اثرات سوء و مخربی بر جوامع روستایی داشته باشد.

۵- اکوتوریسم (بوم گردی)

اکوتوریسم یا بوم گردی زیرمجموعه‌ای از صنعت عظیم گردشگری است که با وجود منابع اکولوژیکی، عرصه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا امکان‌پذیر می‌باشد. این نوع گردشگری در محیط طبیعی حساس و آسیب‌پذیر روی می‌دهد [۱۹]. اکوتوریسم اثرات مخرب کمی بر طبیعت وارد ساخته و به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق ایجاد ممر درآمد برای اهالی محلی باعث حفظ میراث طبیعی و حیات وحش آن منطقه می‌گردد. این نوع گردشگری به معنی سفر و لذت بردن از جلوه‌ها و مناطق شگفت‌انگیز زندگی طبیعی و آشنایی با فرهنگ محلی بدون آسیب رساندن به آنهاست [۲].

جامعه بین‌المللی اکوتوریسم، بوم گردی را این‌گونه تعریف می‌کند «سفری مسئولانه به عرصه‌های طبیعی، که ضمن حفاظت از محیط‌زیست، رفاه مردم محلی را نیز تقویت می‌نماید» [۲۳]. کامل‌ترین تعریف اکوتوریسم به نقل از سازمان ایران گردی عبارت است از «هر نوع توریسمی که به طبیعت مرتبط باشد به طوری که انگیزه اصلی در این نوع توریسم، بهره جستن از جذابیت‌های طبیعی یک منطقه، شامل ویژگی‌های فیزیکی و فرهنگ بومی است و توریست پس از مشاهده جذابیت‌ها بدون اینکه خللی در آن وارد سازد یا آن را تخریب کند، محل را ترک کند» [۲].

سؤالی که در این قسمت به ذهن خطور می‌کند، تفاوت «اکوتوریسم» و «توریسم طبیعی» است. در واقع بوم‌گردی سفری مسئولانه به نواحی و عرصه‌های منابع طبیعی با رویکرد حفاظت از محیط‌زیست و حمایت از رفاه مردم محلی است. این صنعت می‌تواند در تعاملی تنگاتنگ با جوامع محلی به پایداری منابع طبیعی و ایجاد معیشت پایدار کمک کند. بوم‌گردی به‌عنوان یکی از ابزار مناسب در فرآیند توسعه پایدار قادر است رشد اقتصادی را به روند حفاظت از منابع طبیعی پیوند دهد [۶].

ولی توریسم طبیعی بیشتر جنبه سرگرمی داشته و هدف تنها سیاحت در عرصه‌های طبیعی و تماشای جلوه‌های بی‌نظیر طبیعت بوده و حفاظت از این منابع و چشم‌اندازها جزو رویکرد اصلی این نوع گردشگری محسوب نمی‌شود و تنها تلاش می‌گردد تا این گردشگران اثرات مخرب کمی بر اکوسیستم داشته باشند.

عوامل متعددی در تشخیص مناطق مستعد سرمایه‌گذاری برای جلب اکوتوریست مهم تلقی می‌شود، که برخی از آنها عبارتند از:

- برخورداری از چشم‌اندازهای زیبا نظیر کوهستان، سواحل دریا، جزایر، رودها، مرداب‌ها و جنگل‌های انبوه.
- برخورداری از حیات وحش منحصر به فرد.
- زیرساخت‌های مناسب ورزشی برای شکار، ماهیگیری، اسکی و هاکی.
- سهولت دسترسی و راه‌های ارتباطی مناسب.
- توانایی‌های مالی، مدیریتی و تبلیغاتی.

در مناطقی که توریسم از رونق خوبی برخوردار است، امکانات زیر برای توسعه هر چه بیشتر اکوتوریسم و کمک به گردشگران ضروری است:

- ارائه نقشه‌های مناطق جذاب و پربیننده در سایت‌های گردشگری، تا گردشگران با مراجعه به پایگاه‌های اینترنتی اطلاعات مورد نیاز خود را کسب کنند.
- وجود تجهیزات و امکانات خارج از منزل بخصوص در مناطق توریستی پرتردد.
- ارائه تسهیلات مناسب و بهبود امکانات توسط دولت و مؤسسات وابسته.
- برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها در مناطق توریست‌پذیر
- وجود تورهای آموزش دیده برای راهنمایی گردشگران در زمینه منابع طبیعی، فرهنگ و آداب و رسوم مردم محلی [۱۹].

ابعاد اکوتوریسم

• بعد محیطی

در بعد محیطی بیشتر به تأثیرات منفی اکوتوریسم بر منابع طبیعی پرداخته می‌شود، در حالی که تأثیرات مثبت اکوتوریسم نیز نباید از نظر دور نگه داشته شود. برای مثال برخی از تورهای گردشگری در امر رسیدگی به جاده‌ها و احیای مسیرهای تخریب شده نقش دارند. ضمناً اکوتوریسم به‌صورت غیرمستقیم سبب افزایش حمایت‌های سیاسی و اقتصادی برای حفاظت و احیای منابع طبیعی می‌گردد [۱۸].

• بعد تجربی

بیشترین توجه در اکوتوریسم و توریسم پایدار بر مسئله پایداری متمرکز

است که در این میان میزان تجربه گردشگران از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد. بی‌تجربگی و عدم آگاهی بازدیدکنندگان از عرصه‌های منابع طبیعی می‌تواند خسارات جبران‌ناپذیری را به همراه داشته باشد. وجود قوانین روشن و نظارت دقیق از سوی دستگاه‌های اجرایی مسئول می‌تواند نقش مهمی در جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی ایفا نماید [۱۸].

• بعد اجتماعی - فرهنگی

از آنجا که محیط اجتماعی - فرهنگی نیز مانند محیط طبیعی می‌تواند برای گردشگران دارای جذابیت‌هایی باشد، در صورت عدم توجه به تأثیرات و ارتباط توریست‌ها با ساکنین محلی، ممکن است مسئله پایداری فرهنگی جوامع توریست‌پذیر به خطر بیفتد. ولی چنانچه تبادل و تعامل فرهنگی بین جوامع محلی و گردشگران به گونه‌ای صحیح و با نظارت دقیق صورت گیرد تا از بروز هر گونه مشکل جلوگیری شود در پرتو آن می‌توان به اهداف زیر دست یافت:

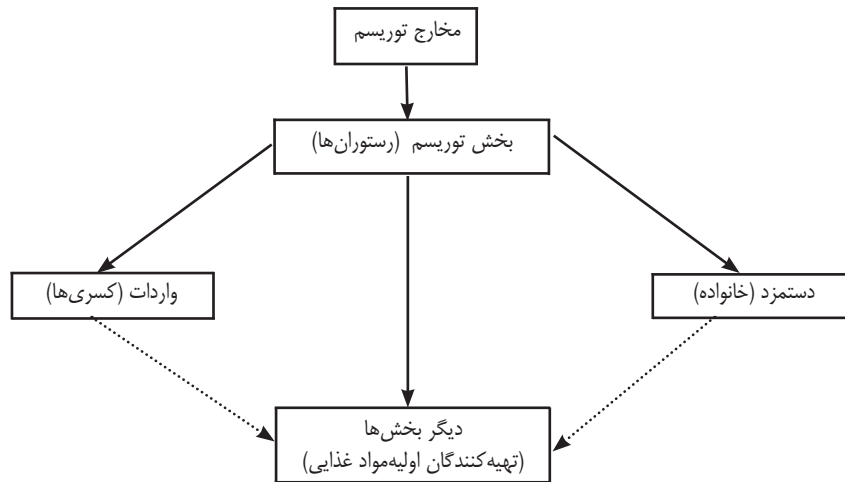
- تکامل دانش و تعالی شخصیت جوامع روستایی.
- رشد اندیشه‌های سازنده در خودیاری و همیاری اعضای جوامع روستایی.
- افزایش روزافزون انگیزه روستاییان برای مشارکت در اداره امور جامعه خود.
- آشنایی روستاییان با ارزش‌های فضای اطراف خود و افزایش بار احساسی مکان، تعلق شدید به زادگاه خود و جلوگیری از مهاجرت [۱۳].

• بعد اقتصادی

بهره‌برداران گوناگونی درصنعت اکوتوریسم شرکت دارند، این متصدیان در زمینه‌های مختلف از مدیریت منابع طبیعی گرفته تا فراهم نمودن امکانات محلی برای توریست‌ها مشغول فعالیت هستند. به طور کلی اثرات اقتصادی اکوتوریسم در سه طبقه گروه‌بندی می‌گردد که در نمودار ۱ به صورت مختصر نشان داده شده است.

با توجه به تمامی ابعاد توریسم، این نکته نمایان می‌شود که صنعت اکوتوریسم به عنوان راهبردی نوظهور و جذاب از طریق درگیر نمودن سایر بخش‌ها در گردشگری و توسعه پایدار روستایی از یکسو و نیز کمک به رشد آنها از سوی دیگر و با برقراری تعادلی معقول و منطقی در روابط گردشگران با جوامع محلی می‌تواند به خوبی در کنار سایر بخش‌های اقتصادی در محیط روستایی فعالیت نماید و با ایجاد تنوع شغلی بیشتر در محیط‌های روستایی، تحرک بخشی به اقتصاد خموده روستایی و گسترش راه‌های ارتباطی، موجبات رشد نواحی روستایی را فراهم نماید. برخی دستاوردهای مثبت اکوتوریسم [۲۹ و ۱۶].

نمودار شماره ۱. اثرات اقتصادی اکوتوریسم [۳۰]

عبارتند از:

- حمایت از مشاغل موجود در نواحی روستایی و ایجاد مشاغل جدید و متنوع در سطح این جوامع محلی.
  - تشویق فعالیت‌های گروهی و دسته‌جمعی بین ساکنین محلی.
  - تثبیت جمعیت در نواحی روستایی در نتیجه ایجاد اشتغال و درآمدزایی.
  - گسترش تأسیسات زیربنایی نظیر راه‌های ارتباط و تسهیلات رفاهی مانند درمانگاه، فروشگاه‌ها و ... در مناطق محروم روستایی.
  - محافظت از منابع طبیعی، چشم‌اندازها و حیات‌وحش
  - کمک به حفظ و گسترش صنایع دستی و هنرهای محلی (از طریق خرید محصولات توسط بازدیدکنندگان).
  - احیای حس افتخار محلی و هویت قومی بین ساکنین نواحی روستایی.
  - گسترش امنیت در مناطق روستایی.
  - امکان جذب دوباره جمعیت مهاجرت کرده به شهرهای صنعتی.
  - کمک به افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در مناطق روستایی و در زیرساخت‌های تولیدی که در مجموع وسیله‌ای برای رشد اقتصاد ملی محسوب می‌شود.
- معرفی جاذبه‌های اکوتوریسم روستایی استان خوزستان**
- طبق آنچه به عنوان جاذبه‌های اکوتوریستی برشمرده شد ایران نیز با وجود آنکه بر کمر بند خشک جهان قرار دارد لیکن با اکوسیستمی منحصر به فرد، گونه‌های متنوع جانوری و گیاهی در خور توجه در اقالیم گوناگون می‌تواند
- جایگاه مناسبی برای جذب توریست باشد چنانچه در سال ۲۰۰۰ میلادی، یونسکو، ایران را در مقام هفتم ذخیره‌های زیستی کره زمین شناسایی کرد [۱۷]. یکی از این مناطق جذاب برای توریست‌ها با تنوع آب و هوایی و فرهنگ و سنن کهن، استان خوزستان با مساحتی حدود ۶۳۲۱۲ کیلومترمربع می‌باشد. این استان مهد تمدن عیلام، یکی از تمدن‌های کهن بشری با ۶۰۰۰ سال قدمت است. استان خوزستان به دلیل برخورداری از منابع آب فراوان، خاک مناسب، وجود شبکه ارتباطی هوایی، زمینی و دریایی و دسترسی به آبهای آزاد از اهمیت جهانگردی و سرمایه‌گذاری بالایی برخوردار است.
- مهمترین جاذبه‌های طبیعی و تاریخی روستایی استان خوزستان عبارتند از:
- رود کارون به‌عنوان پرآب‌ترین رودخانه خاورمیانه در اهواز.
  - ساحل اروند رود در خرمشهر.
  - سواحل اروند رود در آبادان
  - آبشارها، آسیاب‌های قدیمی، چشمه‌آب معدنی گراب و بند میزان در شوشتر.
  - دریاچه سد کارون، چشمه و حوض گلگیر در مسجد سلیمان .
  - سواحل رودخانه زهره و رودخانه جراحی (مارون) در بهبهان.
  - دریاچه سد دز و هور مزرعه در دزفول.
  - هورالعظیم در سوسنگرد.
  - چشمه آب معدنی دهلران، چشمه عین خوش و منطقه حفاظت شده کرخه در اندیمشک.
  - تالاب شادگان در شادگان.

برخی از این جاذبه‌های طبیعی و روستایی در اینجا معرفی می‌شوند.

الف) تالاب شادگان

با نگاهی در لیست جاذبه‌های توریستی استان خوزستان می‌توان دریافت که هر یک از مناطق اکولوژیکی و عرصه‌های طبیعی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند که در نوع خود بی‌نظیر بوده و توانایی جذب گردشگران داخلی و خارجی بی‌شماری را دارد. در این میان تالاب شادگان به عنوان منطقه‌ای اکوتوریستی همواره سفره‌خانه مهمان‌نوازی برای گردشگران بوده است. این تالاب با قابلیت زادآوری، نقش مهمی در بقای گونه‌های بی‌شماری از گیاهان و جانوران وابسته به خود ایفا کرده و ذخیره‌گاه مهمی برای انبوه پرندگان، خزندگان، دوزیستان، ماهیان و بی‌مهرگان بوده‌اند. تالاب شادگان شامل تالاب شادگان، خور موسی و تالاب خورالامیه است که در مجموع ۴۰۰ هزار هکتار مساحت دارد. این تالاب در سال ۱۳۴۹ به شماره ثبت 21R006 در فهرست تالاب‌های بین‌المللی کنوانسیون رامسر به ثبت رسید. تالاب شادگان در مختصات ۴۸ درجه و ۴۵ دقیقه شرقی و ۳۰ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی قرار دارد و از شمال به شادگان و خور «دورق»، از جنوب به رودخانه بهم‌نشیر، از باختر به جاده دارخوین و آبادان و از خاور به آب‌های خور موسی محدود می‌شود. از مجموع ۴۰۰ هزار هکتار مساحت این تالاب، ۲۹۶ هزار هکتار آن منطقه حفاظت شده می‌باشد.

منطقه تالاب شادگان به عنوان قطب گردشگری استان خوزستان به شمار می‌آید که ۳۷ درصد از مساحت تالاب‌های ایران را تشکیل می‌دهد و در دنیا به‌عنوان دوازدهمین تالاب بزرگ جهان شناخته شده است، که ۳ هزار صیاد ماهی و ۱۵۰۰ شکارچی پرنده از طریق این تالاب امرامعاش می‌کنند. تالاب شادگان شامل نمونه‌ای طبیعی از انواع تالاب‌های شاخص و کمیاب و منحصر به فرد می‌باشد که محیطی مناسب برای پشتیبانی از گونه‌های آسیب‌پذیر و در خطر انقراض را دارد. همچنین این تالاب پیوسته حداقل ۲۰ هزار پرنده آبی را پشتیبانی کرده و مکانی برای زیست آنان فراهم نموده است. به‌علاوه این تالاب جزو تالاب‌های ساحلی دریایی است که دارای پهنه‌های گلی، ماسه‌ای، مرداب‌ها، نهرها و حوزه‌های دایمی است. در این تالاب ۱۵۲ پرنده از ۳۸ خانواده شناسایی شده است که به همراه مهاجران آبی مانند پلیکان پا خاکستری، عقاب دریایی دم سفید، اردک مرمری و اردک طلایی، بهشت زیبایی را در این گستره از ایران به وجود آورده‌اند. تالاب شادگان در مسیر یکی از بزرگترین و مهمترین مسیرهای کوچ پرندگان مهاجر قرار گرفته است. بسیاری از پرندگان مهاجر شمالی در کوچ سالانه خود از این تالاب به‌عنوان مقصد نهایی استفاده کرده و به زادآوری می‌پردازند (کوپری، ۱۳۸۵). سطح تالاب با گیاهان آب‌دوستی چون لویی، چولان و گیاهان غوطه‌ور پوشیده شده و محل مناسبی برای

پذیرش پرندگان آبی گشته است. در این تالاب انواع ماهیان آب شیرین و شور مانند بنی، شیرید، حمری، شانک، ماهی‌های پرورشی و پرندگانی چون فلامینگو، حواصیل، لک‌لک، غاز وحشی زندگی می‌کنند. تنها زیستگاه و محل زاد و ولد اردک کرکری در جهان، این تالاب است و پرندگانی چون «گیلان‌شاه خالدار» و «اکراس آفریقایی» نیز از نمونه‌های بسیار کمیابی هستند که در این منطقه یافت می‌شوند. این تالاب زیستگاه یک‌سوم از گونه‌های جانوری و گیاهی نادر سراسر دنیاست که امروزه به دلیل آلودگی‌های زیست‌محیطی در معرض خطر نابودی است. این تالاب علاوه بر ارزش‌های زیستی (گیاهی و جانوری) بسیاری که دارد، عملکردهای مهم دیگری نظیر کنترل سیلاب‌های بالادست تالاب و کاهش اثرات تخریبی سیل و جلوگیری از فرسایش سواحل خور موسی تا آبادان را نیز دارد [۱۴].

ب) منطقه حفاظت شده کرخه

منطقه حفاظت شده کرخه در جنوب شهرستان «اندیمشک» یکی دیگر از قطب‌های گردشگری ایران است. این منطقه از نظر زیست‌محیطی دارای ارزش فراوانی بوده و به‌عنوان یکی از چهار منطقه طبیعی کشور شناخته شده است. کرخه که از دو قسمت اصلی رودخانه کرخه و جنگل‌های دوطرف رودخانه تشکیل شده است، از محلی به نام روستای سرخه در جنوب جاده اندیمشک - دهلران در امتداد رود کرخه تا روستای حلاف ۲

انواع مرغابی‌ها، غازها، درناها، پرندگان شکاری، حواصیل‌ها، لک‌ها در لابه‌لای بوته‌ها و درختان جنگل و برکه‌ها و آب‌های آن به آشیانه‌سازی و زادآوری و یا زمستان‌گذرانی می‌پردازند. از ماهیان موجود در رود کرخه که به لحاظ اهمیت شیلاتی آنها بسیار مورد توجه اهالی است می‌توان از ماهی شیربت، بنی، گتان، برزم، سلج، لوتک و گل خور و کپور نام برد. منطقه حفاظت شده کرخه با برخورداری از استعدادهای متفاوت تحقیقاتی - آموزشی، گردشگری، در صورت تأمین امکانات و رفع کمبودهای موجود در این زمینه‌ها علاوه بر اینکه بخشی از نیازهای اجتماعی و اقتصادی منطقه را تأمین خواهد کرد، می‌تواند به عنوان یکی از قطب‌های مهم توریستی و جهانگردی مطرح شود [۵].

پ) رودخانه کارون

از دیگر جاذبه‌های توریستی استان خوزستان رودخانه کارون است. این رودخانه به طول ۸۵۰ کیلومتر بزرگترین رود ایران است که از میان کوه‌های بختیاری سرچشمه گرفته و ضمن احیای زاینده‌رود اصفهان با پیچ و تاب‌های بسیار، دو استان چهارمحال و بختیاری و خوزستان را درنوردیده و سرانجام به خلیج فارس می‌ریزد. در آغاز دشت خوزستان به شهر شوشتر رسیده و در ابتدای شهر دو شاخه گردیده شاخه کوچکتری که «رود گرگر» یا «دودانگه» نامیده می‌شود از کنار شرقی شهر شوشتر رو به جنوب روان می‌شود و آبشارهای زیبایی را تشکیل می‌دهد که بسیاری از تأسیسات آبرسانی قدیم همچون آسیاب‌ها، کانال‌های پل، سدبندها، بندها بر روی آن ساخته شده است که این تأسیسات باستانی در نوع خود بی‌نظیرند. شاخه بزرگتری که «رود شطیط» یا «چهار دانگه» نامیده می‌شود به سوی غرب پیچیده و از شمال شهر روان می‌گردد. این دو شاخه در بند قیر بار دیگر به هم پیوسته یک رود می‌گردد، زمین‌هایی که از شوشتر تا بند قیر میان دو شاخه رود واقع شده‌اند، «میان آب» (میاناب) یا به زبان مردم محلی «مینو» نامیده می‌شوند.

در محل دو شاخه شدن کارون بر دهنه شطیط، پلی با چهل و چهار چشمه بزرگ و چهل و سه چشمه کوچک وجود داشته است که اکنون بسیاری از چشمه‌های آن بر افتاده و در معرض نابودی است ولی خود از بزرگترین بناهاست که به پل شادروان معروف است و آن را یکی از شگفتی‌های جهان به شمار آورده‌اند. کارون تنها رودی است که قابلیت کشتیرانی داشته و چنانچه لایروبی گردد تا نزدیکی شهر شوشتر امکان تردد کشتی وجود دارد که با تحقق این امر علاوه بر فعال‌سازی اقتصاد منطقه از طریق انجام معاملات تجاری گردشگری منطقه نیز از رونق خوبی برخوردار خواهد شد [۸].

در شمال حمیدیه اهواز ادامه می‌یابد. بیشه‌های انبوه و بکر کرخه زیستگاه طبیعی منحصر به فرد گونه گوزن زرد «ایرانی» است. منطقه کرخه با ۱۳ هزار و ۲۷ هکتار مساحت شامل دو بخش منطقه حفاظت شده با ۹ هزار و ۴۲۷ هکتار و پناهگاه حیات وحش با سه هزار و ۶۰۰ هکتار به لحاظ برخورداری از آب فراوان و زمین‌های حاصل خیز حاشیه آن و شرایط اقلیمی گرمسیری و سایر استعدادهای طبیعی، همواره گردشگران و دوستداران طبیعت را پذیرا بوده است. پوشش گیاهی منطقه کرخه شامل جنگل‌های گرمسیری و نیمه‌گرمسیری است که به دلیل تراکم و ترکیب خاص خود موقعیت بسیار ارزشمندی را برای این منطقه به وجود آورده است، به طوری که این منطقه زیستگاه گونه‌های نادر و کمیابی از جمله گوزن زرد می‌باشد. حیات وحش جانوری به تبعیت از شرایط زیستگاهی مناسب از جمله وفور آب، مواد غذایی فراوان و درختان متراکم و امنیت قابل توجه دارای تنوع زیستی فراوانی است. همچنین علاوه بر پرندگان بومی، همه ساله این منطقه پذیرای هزاران پرنده مهاجری است که در فصول مختلف از شمال اروپا و آفریقا و آسیا به این منطقه کوچ می‌کنند. از پستانداران منطقه می‌توان علاوه بر گوزن زرد، گربه وحشی، سمورآبی، روباه، گرگ، شغال، کفتار، خارپشت، موش خرما، گراز، خرگوش و گورکن عسل‌خوار را نام برد. نیمی از کل پرندگان موجود در ایران به صورت بومی و مهاجر زمستانه و تابستانه در این منطقه وجود دارند. لیگوی تالابی از گونه‌های منحصر به فرد منطقه کرخه است و دراج و قمری نیز به وفور یافت می‌شود.

تخریب اکوتوریسم روستایی در استان خوزستان

چنانچه در راه توسعه اکوتوریسم با بسیج امکانات و به‌کارگیری حداکثر قوا، بتوان تمامی محدودیت‌ها و مشکلات را از پیش‌رو برداشت، مسئله جدیدی رخ می‌نماید که بایستی مبنا و اساس کلیه فعالیت‌ها قرار گیرد و آن پایداری در صنعت اکوتوریسم است که در نهایت به توسعه پایدار ختم می‌شود. در مسیر دستیابی توسعه پایدار، صنعت اکوتوریسم می‌تواند به مثابه ابزار قدرتمندی برای حیات بخشیدن دوباره به مناطق روستایی عقب مانده باشد و سبب شکوفایی اقتصادی این نواحی گردد. اما نکته قابل توجه در این میان مسئله پایداری برای ایجاد این صنعت در مناطق روستایی می‌باشد. توریسم روستایی پایدار، صنعتی است که از ظرفیت‌های بالقوه و ذاتی منابع طبیعی استفاده کرده و به آداب و سنن و روش‌های زندگی انسانها ارج نهاده و می‌پذیرد که مردم روستایی بایستی به طور مساوی در سود این صنعت شریک بوده و تنها با میل و رضایت آنها و اجتماعات روستایی، گردشگران به این مناطق راهنمایی شوند [۲۵]. صنعت گردشگری روستایی و اکوتوریسم بایستی با قدرت هر چه تمام‌تر از منابع طبیعی به عنوان سرمایه‌های ملی که به همه اقشار جامعه تعلق دارد حفاظت و حراست نماید.

با نگاهی به جاذبه‌های استان خوزستان می‌توان دریافت که با بذل توجه به اکوسیستم‌های طبیعی و چشم‌اندازهای منحصر به فرد و درک ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه این استان در جذب گردشگر، رشد و توسعه این صنعت دور از انتظار نبوده و شاید از بسیاری پروژه‌های عمرانی و سرمایه‌گذاری‌های دیگر درآمدزاتر باشد. اما مسئله مهم‌تر توجه به امر حفاظت از عرصه‌های طبیعی و جلوگیری از تخریب آنها توسط افراد غیرمسئول می‌باشد. بی‌شک رشد آگاهی‌های عمومی در زمینه حفاظت از منابع طبیعی در این راستا می‌تواند تأثیر بسزایی داشته باشد. بی‌توجهی به موضوع پایداری منابع و بقای اکوسیستم نه تنها آینده صنعت توریسم بلکه از آن مهم‌تر حیات زمین را به خطر می‌اندازد.

هم‌اکنون روز به‌روز بر آلودگی محیط‌زیست و تخریب منابع طبیعی و چشم‌اندازهای زیبا در خوزستان افزوده می‌شود. جای بسی نگرانیست زمانی که شنیده می‌شود شکستگی و نشت لوله‌های نفتی سبب آلودگی تالاب شادگان و یا آتش‌سوزی در منطقه گشته است. تأسف‌برانگیزتر از این مسائل، تخلیه ۳۵ هزار مترمکعب زباله‌های سمی حاوی گوگرد، ترکیبات گوگردی و فلزات سنگین نظیر وانادیوم در محلی موسوم به «گود زباله» در بخش غربی تالاب شادگان می‌باشد که چنانچه تمهیداتی برای انهدام این مواد سرطان‌زا و پاکسازی محیط به هر شکلی اندیشیده نشود با فاجعه زیست‌محیطی مواجه خواهیم بود [۱۲]. طبق اظهارات کارشناسان مرکز تحقیقات محیط‌زیست استان خوزستان، ورود

زه‌آب‌های توسعه نیشکر و تخلیه زباله‌های شهر شادگان در تالاب، تخلیه ضایعات صنایع فولاد اهواز به نهر مالح و پیوستن این نهر به تالاب شادگان، مخزن‌یابی شرکت نفت به منظور کشف سفره‌های نفتی و دخل و تصرف افراد محلی در حریم تالاب شادگان سبب گشته تا این اکوسیستم منحصر به فرد دستخوش تغییرات نامطلوبی گردیده و گونه‌های زیستی ساکن در منطقه با خطر انقراض مواجه شوند [۱۵].

به اعتقاد این کارشناسان رودخانه کارون نیز که باید آب‌شرب شهری و روستایی را تأمین کند امروزه به محل دفن فاضلاب‌های شهری، روستایی، صنعتی و حتی عفونی تبدیل شده است. طبق بررسی‌های اخیر کارشناسان سازمان محیط‌زیست، رودخانه کارون به مواد صنعتی و شیمیایی روستایی و کشاورزی همچنین پساب‌های بیمارستانی و عفونی آلوده شده است. برای ساکنین خوزستان این سخن کشف حقیقتی شگرف نیست بلکه تکرار تلخ سخنی رنج‌آور است که در رأس همه رودخانه‌های حاوی آب آلوده کشور، کارونی قرار دارد که روزگاری عروس خوزستان بود. امروز وضعیت این رودخانه بحرانی است. تأمین آب‌شرب مردم به خطر افتاده است و سازمان حفاظت محیط‌زیست فقط به ارائه هشدار به آلوده‌کنندگان طبیعت بسنده می‌کند بی‌توجه به اینکه رودخانه‌هایی که روزی موج و پاک از هر آلودگی بودند امروز طعمه زباله و پساب شده‌اند و اگر فکری برای آنها اندیشیده نشود نمی‌توان آینده و معضلات پیش رو را پیش‌بینی کرد.

کارشناسان آلودگی سازمان حفاظت محیط‌زیست، میزان سنجش آلودگی آب رودخانه‌ها را درصد شوری آب آنها عنوان می‌کنند. آنها معتقد هستند که در حال حاضر آب رودخانه کارون به درصد بسیار بالای شوری رسیده که این مسئله نشانگر افزایش میزان آلودگی آب این رودخانه است به طوری که مشکل عمده کارون را آلودگی صنعتی، کشاورزی و خانگی موجود در «استان» عنوان کرده و معتقدند بی‌توجهی مسئولان نسبت به بهبود روند فعلی طی سال‌های اخیر از جمله مواردی است که کارون را در جمع رودخانه‌های بحرانی و آلوده جای داده است [۳]. با مصاحبه از کارشناسان مرکز تحقیقات محیط‌زیست استان خوزستان روشن گردید که آلودگی صنعتی ناشی از وجود صنعت نفت و گاز همچنین وفور چاه‌های نفتی در «استان» و آلودگی کشاورزی در اثر پدیده فراوانی زمین‌های کشاورزی نیشکر که فاقد خروجی‌های معین فاضلاب و پساب‌های کشاورزی هستند خطر جدیدی برای کارون محسوب می‌شود.

بررسی عناصر آلاینده در رسوبات رودخانه کارون نشان‌دهنده افزایش روزافزون انواع آلاینده‌های فیزیکی، شیمیایی و بیولوژی آب این رودخانه بر اثر تخلیه مستقیم و بدون پالایش انواع پساب و فاضلاب‌های صنعتی، شهری و خانگی می‌باشد به طوری که گازهای سمی و خطرناک حاصله و تولیدی ناشی

از فعالیت‌های انواع مراکز و کارخانجات صنعتی منطقه نظیر صنایع فولاد و لوله‌سازی و نورد اهاواز، شرکت کربن ایران و چاه‌های نفت منطقه تأثیر بسزایی در آلودگی منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی دارند [۷]. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در مقایسه با غلظت عناصر میکرو در آب آشامیدنی، رسوبات و آب‌شرب دام‌ها، میزان آهن، مس، کبالت، کادمیم و سرب بیش از حد مجاز است. به طوری که این نتایج نشان می‌دهند که پتانسیل آلودگی رسوبات رودخانه کارون بالا بوده و احتمال خطر مسمومیت‌های حاصل از غلظت بیش از حد عناصر آلاینده در آینده نزدیک بسیار محتمل است [۷]. کارشناسان اظهار داشتند که عدم وجود سیستم تصفیه و فقدان شبکه فاضلاب شهری از دیگر علل افزوده شدن میزان آلودگی رودخانه کارون می‌باشد [۱۵]. آلودگی آب سطحی و زیرزمینی تنها به واحدهای آلاینده صنعتی و تولیدی منحصر نمی‌شود بلکه احاطه آنها توسط مراکز درمانی و بیمارستانی آلاینده موجب افزایش شرایط نامساعد زیستی و آلودگی رودخانه‌ها می‌شود. فقدان سیستم تصفیه فاضلاب، اتاق نگهداری موقت زباله‌های عفونی و پسماندها و پساب‌های موجود از جمله نگرانی‌هایی است که وجود دارد. پساب‌ها و پسماندهای عفونی رودخانه را احاطه می‌کنند و به آلودگی آب‌های سطحی و زیرزمینی می‌افزایند.

کارشناسان مرکز تحقیقات محیط‌زیست استان خوزستان بیان نمودند که منطقه حفاظت شده کرخه نیز به دلیل احداث سد کرخه با مسائلی چون کم‌آب شدن رودخانه و خشکی منطقه دست به گریبان بوده و پوشش جنگلی این منطقه در حال از بین رفتن است. همچنین تغلیف بیش از حد احشام منطقه از عرصه‌های طبیعی و دخل و تصرف ساکنین محلی سبب گردیده تا این اکوسیستم نیز دستخوش تغییرات زیادی قرار گیرد [۱۵]. به طور کلی با توجه به اظهارات کارشناسان محیط‌زیست استان و همچنین تجربه و مشاهدات محققین، مسایل و مشکلات اکوتوریسم در خوزستان را که سبب ناپایداری این صنعت می‌شود را می‌توان بدین ترتیب دسته‌بندی نمود:

• ضعف در مدیریت و برنامه‌ریزی

قدرت سازمان‌های قانون‌گذار در منطقه که از طرف دولت اختیار قانون‌گذاری می‌یابند برای مدیریت و توسعه نواحی روستایی کافی نیست. بنابراین سایر سازمان‌های دولتی تمایلی به مشارکت در این زمینه ندارند. مگر اینکه دستوری مستقیم یا کمک‌های مالی از وزارتخانه‌های کشور به آنان داده شود. به علاوه این سازمان‌ها غالباً با خط قرمزهایی مواجه هستند و تصمیمات آنها تحت تأثیر ملاحظات سیاسی قرار می‌گیرد. محدودیت عمده دیگر، تضاد بین سازمان‌های دولتی است که در نتیجه هر یک سعی می‌کنند مقام و قدرت خود را حفظ کنند.

• مشکلات قانونی

عدم وجود قوانین روشن یکی از محدودیت‌هایی است که بر سر راه صنعت اکوتوریسم استان وجود دارد.

• کمبود پرسنل موردنیاز

گرچه رشته‌های آموزشی متعددی در دانشگاه‌ها سازماندهی شده است، اما تعداد پرسنل متخصص در زمینه طبیعت‌شناسی، فرهنگ‌شناسی، تاریخ و باستان‌شناسی هنوز محدود است. بخصوص اینکه مقامات محلی کارمندی که در مدیریت توریسم و توسعه آن تجربه داشته باشند در اختیار ندارند. مشکل کمبود نیروی انسانی متخصص به نحوی در ارتباط با مشکلات اقتصادی و سیاست‌های غیرواقع‌گرایانه در خصوص توسعه منابع انسانی می‌باشد.

• کافی نبودن حمایت‌های مالی

علی‌رغم اینکه توسعه توریسم روستایی نیازمند سرمایه‌گذاری کلان است تاکنون بودجه محدودی در این زمینه صرف گردیده است، چرا که تخصیص اعتبار معمولاً بر اساس تعداد جمعیت هر منطقه انجام می‌گیرد. در نتیجه توسعه ضروری در مواردی از قبیل مدیریت منابع انسانی، بکارگیری مقررات، استقرار ساختارهای فیزیکی و مدیریت کاربری اراضی به طور کارآمد اجرا نشده است.

• مشارکت محلی

عدم مشارکت مردم محلی در مراحل مختلف سیاست‌گذاری و اجرای فعالیت‌های توریسم یکی از محدودیت‌های اساسی بر سر راه توسعه توریسم روستایی است. اگرچه ناکافی بودن و نامناسب بودن زیرساخت‌ها یکی از موانع اصلی موجود بر سر راه توسعه توریسم استان به شمار می‌آید، اما بزرگ‌ترین دغدغه در عرصه توسعه ساختارهای فیزیکی، توجه به امر پایداری است لذا نوع و حجم زیرساخت‌ها و استفاده‌ای که از آنها به عمل می‌آید باید به دقت طراحی، برنامه‌ریزی و نظارت شود.

تجربه نشان داده است که مشارکت فعال مردم در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و سهیم نمودن آنان در فعالیت‌های دولت سبب انجام بهتر امور خواهد شد. مفهوم واژه مشارکت حکایت از دخالت یا همکاری داوطلبانه مردم در تغییرات تعیین شده توسط خودشان می‌نماید تا در توسعه و تکامل خویش و محیط‌زیست خود سهیم باشند [۱۱]. در مورد توریسم روستایی و از جمله اکوتوریسم به عنوان بخشی از فعالیت‌های مربوط به توسعه پایدار نیز موضوع مشارکت دارای اهمیت فراوان است به نحوی که ضروریست تا در کلیه مراحل برنامه‌ریزی و اجرای امور مربوط به توریسم، فعالان این

بخش اعم از بازدیدکنندگان، بخش‌های درگیر در امر توریسم نظیر شرکت‌های خصوصی و دولتی، اجتماعات محلی، بنگاه‌های اقتصادی، حکومت‌ها، سازمان‌های غیردولتی فعال در توسعه روستایی و حفاظت از محیط‌زیست سهیم باشند.

آنچه ذکر گردید تنها پاره‌ای از مسائل و مشکلات اکوسیستم موجود در استان خوزستان می‌باشد و در صورتی که به حال آن چاره‌ای اندیشیده نشود با سرعتی باورنکردنی این منابع عظیم طبیعی نابود خواهند گردید. اما چنانچه از این امکانات بالقوه خدادادی استفاده بهینه نموده و با مدیریتی صحیح و کارآمد در امر توریسم برنامه‌ریزی شود و همچنین سازمان‌ها و بخش‌های درگیر در این صنعت از قدرت قانونی و اجرایی بالایی برخوردار باشند می‌توان امیدوار بود که تا حدی از روند تخریب محیط‌زیست و منابع طبیعی کاسته شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اگرچه صنعت توریسم در چند دهه اخیر در سراسر جهان به طور گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته است، اما رشد آن، پدیده‌ای و تصادفی نبوده و تحت تأثیر عواملی در بلندمدت اتفاق افتاده است. برخی از این عوامل کلیدی که نقش مهمی در رشد و توسعه توریسم روستایی در سال‌های اخیر داشته‌اند عبارتند از ارتقای سطح آموزش‌های رسمی و رشد آگاهی‌های عمومی از طریق رسانه‌های جمعی، افزایش اوقات فراغت در نتیجه تخصصی شدن مشاغل و برخورداری از رفاه شهری، گسترش و بهبود سیستم حمل و نقل و ارتباطات، گسترش آژانس‌های مسافرتی در اغلب کشورها برای فراهم کردن تسهیلات مناسب در زمینه امور مربوط به توریسم و بهبود کمی و کیفی انواع تجهیزات و پوشاک متناسب با انواع شرایط آب و هوایی. این امکانات بخصوص سبب گردیده تا شرایط برای گردشگران دوستدار طبیعت و مشتاقان حیات وحش فراهم گردد. بر همین اساس کشورهای مختلف سعی خود را بر آن داشته‌اند تا با برنامه‌ریزی حساب شده‌ای که با مطالعه سوابق و فعالیت‌های گذشته در زمینه اکوتوریسم آغاز شده و با بررسی و تجزیه و تحلیل فرآیندهای موجود، طراحی برنامه‌های عملیاتی در زمینه جذب اکوتوریست، تدوین سیاست‌های مناسب در صنعت مذکور و در نهایت پیش‌بینی دستاوردهای مورد انتظار تلاش فراوانی در زمینه رشد و توسعه صنعت اکوتوریسم داشته باشند.

ایران با دارا بودن ذخایر غنی زیستی و چشم‌اندازهای منحصر به فرد مجموعه‌ای از جاذبه‌های اکوتوریستی را در خود جای داده است که با سیاست‌گذاری‌های مناسب می‌تواند پذیرای جمعیت کثیری از گردشگران داخلی و خارجی باشد و در کنار درآمدزایی برای کلیه دست‌اندرکاران بخش گردشگری و در نهایت توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و فرهنگی جوامع

روستایی را نیز تسریع نماید. مدیریت اکوتوریسم در ایران با توجه به روند رو به رشد جمعیت و کاهش منابع نه تنها یک نیاز که یک الزام برای رشد و توسعه جامعه است.

با توجه به آنچه تاکنون از صنعت توریسم روستایی و اکوتوریسم در شکل ایده‌آل آن گفته شد می‌توان به مشکلات آن در ایران و استان خوزستان پی‌برد. مسایلی نظیر عدم برنامه‌ریزی صحیح و منطبق با واقعیت، عدم دخالت مردم محلی در امر نیازسنجی و برنامه‌ریزی، عدم تبلیغات در زمینه جذب توریست و معرفی جاذبه‌های اکوتوریستی و عدم آموزش افراد محلی برای فعالیت بیش از پیش در عرصه اکوتوریسم سبب گردیده تا علی‌رغم تأثیر بسزای اکوتوریسم به عنوان ابزاری مؤثر در توسعه توریسم پایدار تنها به عنوان کردن آن در قالب مقالات اکتفا گردد. در حالی که هم‌اکنون در سطح بین‌المللی اکوتوریسم به عنوان رهیافتی جدید برای توسعه منطقه‌ای با تأکید بر ساکنین محلی مورد نیاز تشخیص داده شده است، این پدیده در کشور ما با مسائل عدیده‌ای روبه‌رو است.

با وجود همه نارسایی‌ها و مسایل موجود بر سر راه اکوتوریسم در ایران و منطقه خوزستان ضروری است از طریق شناسایی جاذبه‌های گردشگری و معرفی توانایی‌های بالفعل و بالقوه طبیعی در سطح ملی و بین‌المللی، تدوین برنامه‌های جامع و واقع بینانه، ارائه راهکارها و تبیین سیاست‌گذاری‌های مفید در امر توریسم، بررسی امکانات و محدودیت‌ها، تشویق و ترغیب نهادهای مردمی و جلب مشارکت سازمان‌های غیردولتی از طریق رسانه‌های جمعی، فرهنگ‌سازی در مدارس، آموزش گروه‌های علاقمند و دست‌اندرکاران امر گردشگری، ایجاد و گسترش راه‌های ارتباطی، برقراری امنیت ملی و منطقه‌ای، ایجاد انگیزه در فعالان صنعت گردشگری و مردم محلی و زمینه‌سازی برای جذب سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی با حداکثر توان به توسعه این صنعت پردرآمد در منطقه پرداخت.

مشارکت عمومی و کنترل محلی به همراه هم می‌تواند بسیاری از مشکلات اکوتوریسم را مرتفع سازد، اما در عمل مردم محلی به ندرت در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های مربوط به توریسم مشارکت دارند. بسیاری از مردم جوامع روستایی حتی کوچک‌ترین اطلاعی از مفاهیم اولیه توریسم نداشته و توسط سرمایه‌گذاران سود جوی غیربومی فریب داده می‌شوند و بدین ترتیب انگیزه و علاقه ساکنین محلی برای مشارکت در ارائه خدمات توریسم کاهش یافته و نگاه نفرت‌آمیز آنان به توریست‌ها به عنوان بیگانگان مزاحم تقویت می‌گردد. حال آنکه در صورت برخورداری ساکنین محلی از مواهب و مزایای حاصل از صنعت گردشگری، نسبت به این موضوع ترغیب شده و در جهت توسعه آن خواهند کوشید. در شکل ایده‌آل، سرمایه مورد نیاز در توسعه روستایی باید هم از طریق مردم محلی و هم از سوی سرمایه‌گذاران غیربومی تأمین شود تا

بدین ترتیب هم مشارکت محلی و پایداری طرح‌ها تضمین گردد و هم منابع مالی موردنیاز جهت احداث زیرساخت‌های مناسب فراهم شود.

در بحث پیرامون مشارکت، مسئله آموزش اهمیت ویژه‌ای دارد. علی‌رغم رشد سریع توریسم روستایی در دهه‌های اخیر، آموزش در این زمینه کمتر مورد توجه واقع شده و این موضوع می‌تواند مانع بزرگی بر سر راه توسعه توریسم روستایی باشد. چشم‌اندازهای طبیعی، حفظ میراث‌های فرهنگی، تأسیسات فیزیکی همه و همه به عنوان نیازهای توسعه توریسم روستایی بیان می‌شوند، اما در این میان آموزش، نیاز جدیدی است که همه‌جنبه‌های توسعه توریسم روستایی را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد. برنامه‌ریزی، مدیریت، بازاریابی، حفظ منابع، هتلداری و بخصوص جلب مشارکت محلی همگی در ارتباط مستقیم با مسئله آموزش هستند. نیازی که در این بخش احساس می‌شود، ایجاد و توسعه یک شبکه آموزش گسترده در زمینه توسعه توریسم روستایی است تا بتواند مؤسسات دست‌اندرکار این صنعت را در یادگیری مهارت‌ها و آشنایی با نحوه رفع مسایل و مشکلات معمول و رایج این بخش یاری رساند.

در توسعه برنامه‌های آموزشی اکوتوریسم در استان خوزستان سه گروه عمده باید مورد توجه قرار گیرند: گروه اول متولیان و دست‌اندرکاران تورها می‌باشند. در این قسمت کمبود راهنمایان و راویان آشنا به اطلاعات پایه تاریخی، باستان‌شناسی، قوم‌شناسی و طبیعت‌شناسی اهمیت نقش آموزش و ضرورت بکارگیری برنامه‌های ترویجی را آشکار می‌سازند. گروه دوم را میزبانان مناطق روستایی تشکیل می‌دهند. تحقیقات نشان می‌دهد که سطح آموزشی میزبانان روستایی به عنوان یک سرمایه فرهنگی ارزشمند، ارتباط مستقیمی با میزان مشارکت آنان در برنامه‌های محلی دارد. همچنین افراد آموزش دیده در مقایسه با اشخاصی که به دور از برنامه‌های آموزشی بوده‌اند، درآمد بیشتری به دست آورده و دسترسی آسان‌تری به تسهیلات حمایتی دارند و اغلب در رقابت به منظور جذب توریست پیروز می‌شوند. سرانجام سومین گروه، عموم مردم و به بیان دیگر توریست‌ها می‌باشند که بایستی به عنوان مخاطب طیف وسیعی از برنامه‌های آموزشی در نظر گرفته شوند. تدوین برنامه‌های آموزشی برای این دسته از افراد، بخصوص در زمینه حفاظت از منابع طبیعی و حفظ مناظر و چشم‌اندازهای نواحی روستایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و چه‌بسا عدم آگاهی این گروه به عنوان بیشترین جمعیت درگیر در صنعت توریسم روستایی می‌تواند عواقب مخرب جبران‌ناپذیری را برای این صنعت در پی داشته باشد.

در این راه فرآیند همکاری و تعاون بین اجتماعات محلی، سازمان‌های غیردولتی و ارگان‌های دولتی را نباید از نظر دور داشت، چرا که بی‌شک بدون وجود تعاون و همکاری گروهی، این صنعت عظیم راه به جایی نخواهد برد. در صورت رعایت کلیه اصول مهم در صنعت اکوتوریسم و

هماهنگی تمامی بخش‌های دخیل در این امر و برخورداری این صنعت از مدیریتی کارا و مشارکت محلی، اکوتوریسم می‌تواند نقش مهمی در حل بسیاری از مشکلات جوامع روستایی داشته باشد.

برای حرکت در راستای پایداری اکوتوریسم منطقه، توجه به نکات زیر از پیشنهادات خاص مقاله است:

- تأکید بر آموزش ملی و همه‌جانبه به منظور بالا بردن آگاهی‌های عمومی افراد در خصوص اکوتوریسم با تأکید بر توسعه پایدار.
- جذب توریست با توجه به ظرفیت منطقه به منظور حفاظت از مناطق حساس و آسیب‌پذیر.
- تعیین ظرفیت‌های طبیعی مناطق اکولوژیکی با به کارگیری از متخصصان در رشته‌های مختلف.
- تدوین آیین‌نامه یا منشور اخلاقی برای آگاهی گردشگران از بایدها و نبایدهای موجود.

منابع

18. Barkin, D. (1996). Ecotourism: A tool for sustainable development. Available at: <http://www.planeta.com>
19. Heyes, J. (2002). Strategies for ecotourism development in North Quabbin. Available at: <http://conservation.forest.ku.ac>.
20. Howell Hall, C. (2004). Creersinnaturalresourcerecreation & tourism. Available at: <http://www.career.uga.edu>.
21. Joes, S. (1997). Sustainable tourism by managing natural heritage resources. Available at: www.unpan1.un.org/intra.
22. Long, B. (1999). International cultural tourism charter, managing tourism at places of heritage significance. Available at: <http://www.icomos.org/tourism/charter.html>.
23. Merge, M. (2005). What is ecotourism? Available at: <http://www.untamedpath.com/Ecotourism>.
24. Rattanasuwongchai, N. (1999). Rural tourism: The impact on rural communities. Department of Career Sciences Kasetsart University, Bangkok, Thailand.
25. Ratz, T. and Puczko, L. (1998). Rural tourism and sustainable development. Budapest University of Economic Sciences. Available at: <http://www.ratztamara.com/rural.html>.
26. Rzeszow, P. (2004). Alternative forms of occupation and continuous educational training in agriculture. Available at: <http://www.etsia.upm.es/>.
27. Sombunthum, F. (1998). National strategies for rural tourism. Available at: <http://luton.au/polish.2660/pdf>.
28. Thompson, M. (1998). Cultural tourism. Washington Heritage Bulletin. Summer 1998. Available at: <http://www.mrsc.org/subjects/>.
29. Unknown. (2002). Rural tourism: The Scottish Parliament. The Information Center. Available at: <http://www.scottish.parliament.uk/>.
30. Unknown. (1998). Ecotourism. Available at: <http://www.fao.org/docrep/>.
31. Unknown. (2004). Fact sheet: Cultural tourism. Available at: www.nea.gov/about/facts/cultorism.
32. Unknown. (2006). Heritage tourism. Available at: <http://en.wikipedia.org/>
33. Walter Honadl, B. (1990). Extension and tourism development. Journal of Extension. 28(2): 25-30.
۱. ازکیا، مصطفی، (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی توسعه. چاپ چهارم، تهران: مؤسسه نشر کلمه.
۲. شتری مهرجردی، اباذر، (۱۳۸۳)، اکوتوریسم و پایداری: تعاریف، جنبه‌ها و ویژگی‌های آن. جهاد، شماره ۲۶۲. صص ۷۴-۸۱.
۳. افشار، آزاده، (۱۳۸۵)، مرگ کارون. بهار، شماره ۶۰.
۴. امیرانی، محمدهادی، (۱۳۸۲)، سفرسبز: تأملی بر مفاهیم، منابع و منافع اکوتوریسم. جهاد، شماره ۲۶۱. صص ۳-۴.
۵. بابایی ویشگایی، گیتی، (۱۳۷۸)، کرخه، قطب گردشگری. روزنامه ایران، شماره ۵۸۳. ص ۱۱.
۶. بهرامی، اعظم و فرهادیان، همایون، (۱۳۸۲)، نقش بوم‌گردی در معیشت پایدار جوامع محلی و حفظ منابع طبیعی، جهاد، شماره ۲۵۸. صص ۳۲- ۳۴.
۷. چرم، مصطفی، (۱۳۸۰)، عناصر آلاینده در رسوبات رودخانه کارون. مجموعه مقالات کوتاه هفتمین کنگره علوم خاک ایران. دانشکده کشاورزی دانشگاه شهر کرد. ۷-۴ شهریور (۱۳۸۰)، صص ۳۴۹-۳۵۱.
۸. حسینی، محمود، (۱۳۸۵)، توسعه گردشگری خوزستان. قابل دسترسی در: <http://www.Shushtarcity.blogfa.com>
۹. کویری، محمود، (۱۳۸۵)، تالاب‌ها و دریاچه‌های ایران، چشمه‌های تابناک عشق. خوش‌آمدید. صص ۱-۲۵.
۱۰. زمانی‌پور، اسدالله، (۱۳۸۰)، ترویج کشاورزی در فرایند توسعه. چاپ دوم، مشهد.
۱۱. شعبانعلی فمی، حسین؛ علی بیگی، امیرحسین و شریف‌زاده، ابوالقاسم. (۱۳۸۳)، رهیافت‌ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی. چاپ اول، تهران: مؤسسه توسعه روستایی ایران.
۱۲. کانون دیده‌بانان زمین. (۱۳۸۳)، ۳۵ هزار مترمکعب زباله سمی زمین.
۱۳. مرادی‌نژاد، همایون و نظری، شیرزاد (۱۳۸۲)، توریسم و توسعه روستایی در ایران، جهاد، شماره ۲۵۶. صص ۶۷-۶۱.
۱۴. مرکز گردشگری علمی فرهنگی دانشجویان ایران. (۱۳۸۵)، دریاها، سدها، جزیره‌ها و تالاب‌های ایران: تالاب شادگان.
۱۵. مصاحبه با کارشناسان مرکز تحقیقات محیط‌زیست استان خوزستان. (۱۳۸۵)، پاییز ۱۳۸۵.
۱۶. مقصودی، طهماسب و لشکرآرا، فرهاد (۱۳۸۳)، توریسم، توسعه و روستا، جهاد، شماره ۲۶۴. صص ۴۸-۵۵.
۱۷. میرشاهی، سحر. (۱۳۸۵)، مدیریت اکوتوریسم. بانک مقالات فارسی.

Unsustainability of ecotourism in Khuzestan Province

Maryam Tahmasbi, Faculty of Agriculture, Varamin University of Natural Resources and Agriculture
Kurosh Rezaei-Moghaddam, Faculty of Agriculture, Shiraz University

Abstract

Many planners and policy makers have argued that tourism is the main branch of sustainable development. This allocates a great part of national income in many countries especially in third world. Ecotourism management is vital element for growth and development of society in Iran. Diversity of climate, plants and wildlife in Iran is suitable for ecotourism management. Khuzestan province with natural spaces and beautiful landscapes can absorb foreigner and inner tourists. The findings of this paper indicate that this industry is confronted with several problems and difficulties like weakness of

management and planning, lack of clear rules and financial credits, insufficient training of staff and experts and lack of participation of local people. The findings show unsustainability and degradation of rural ecotourism in Khuzestan province. The paper has provided some recommendations for sustainable development of ecotourism in Khuzestan.

Key words: Rural tourism, Ecotourism, Sustainable development, Sustainable tourism, Khuzestan